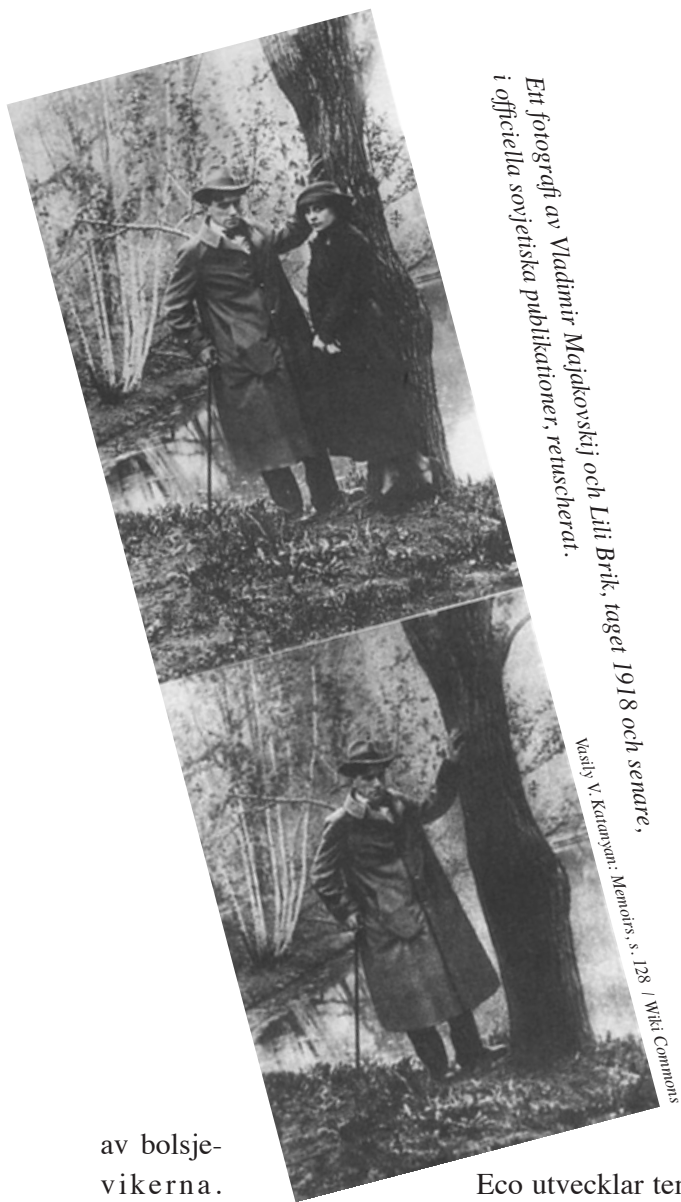

Majakovskij: död, censurerad och återuppstånd

Ett fotografi av Vladimir Majakovskij och Lili Brik, taget 1918 och senare,
i officiella sovjetiska publikationer, retuscherat.

Vasily V. Kalanyan: Memoirs, s. 128 / Wiki Commons

av bolsjevikerna.
genom att

Eco utvecklar temat beskriva hur konstnärliga metoder var en viktig *folklig* del i uppbyggandet av det italienska fascistiska styret. Konkret innebar det tankebegränsningar via kreativa och intellektuella metoder, framom ett verkligt fritt fält. Tankarna går till vår samtida Trump-administration och de begränsningar som instiftats på universitet och sociala medier. Ord som intersektionalitet och klassanalys leder till slopat statligt forskningsunderstöd. Metas AI tar automatiskt bort bilder och texter med liknande ord som "kan uppfattas som stötande." Bolsjevikerna och Trumpisterna står ideologiskt långt ifrån varandra men deras metoder för att försöka skapa något grandios är desamma. Genom att censurera och minska utrymmet för konstnärliga uttryck och cherrypicka det narrativ som passar ledande ideologi bäst, skapas också ett konstfält som är allt mer frustrerat.

Trots att Majakovskij inte såg sig själv som en

regelrätt bolsjevik användes hans dikter som megafon för dem. Greppet om futurismen gjorde att narrativet kring dikterna betydde mer än själva den symbolik som dikterna innehöll. Majakovskijs dikter plockades gärna ur kontext och omvandlades till propaganda, trots att han som person inte alltid föll ledningen i smaken. Han var en lång skitig högljudd och fartfylld bohem i ett sekoiluförhållande¹ med en självständigt tänkande intellektuell kvinna. Han tillät dock att många av hans dikter användes som propagandamaterial, vilket visar på att hans förhållande till regimen var komplext. Han var en aktiv revolutionär och leninist, det naiva draget i hans idealism bidrog måhända till att han så lättvindigt blev ett språkrör. I sin självbiografiska text "Jag själv" (ingår i *För full hals*, 1970) beskriver han våldet som motbjudande och att han avskydde det, krigstjänsten år 1915 kallar han "min äckligaste tid." Efter Lenins död 1924 förstärktes aversionen och den byråkratiska dikten *För full hals* speglar detta:

att visst fanns det en sån,
en poet vars blod var så hett
att han kallades "det pissljumma vattnets fiende
nummer ett"

(*För full hals och andra dikter*, tolkning av
Ulf Bergström och Gunnar Harding, 1970, s.62)

I slutet av 1920-talet hade en tydlig klyfta uppstått mellan de estetiska futuristerna och stalinisterna. Modernisterna tog avstånd från ledningen och stalinismen minskade modernisternas verksamhetsområde tills det inte gick att verka fritt konstnärligt alls. De dikter som föll regimen i smaken blev tryckta överallt, medan de som inte talade samma språk föll ner i Lili Briks skrivbordslåda. Dikter vilka publicerades och översattes till andra språk först efter hans död.

Översättningens omöjlighet

Det största problemet med att översätta rysk litteratur är språkets kulturella kopplingar. Ryska talesätt och ordspråk som har stark politisk eller provinsiell koppling faller platta i exakt översättning. Själv-

¹ okonventionellt / uppfuckat / kaosartat förhållande; sekoilu (fi.)

fallet blir lyriken en värre nivå i helvetet för översättare eftersom rytmen och de språkliga bilderna aldrig kan vara exakt de samma. Majakovskij har i sina långdikter det rytmiska som ett starkt stilgrepp och att lyckas tolka den till ett annat språkträds diftonger är nästintill en omöjlighet. När jag själv upptäckte Majakovskijs dikter insåg jag rätt snabbt att översättningarnas kvalitet varierade fatalt. Speciellt många av de engelskspråkiga kändes platta och som att passionens hjärtslag inte förmedlades tillräckligt intensivt.

*Your thought,
musing on a sudden brain
like a bloated lackey on a greasy couch,
I'll taunt with a bloody morsel of heart;
and satiate my insolent, caustic contempt.*

(*The bedbug and selected poetry*, tolkning av George Reavey, 1955, s. 61)

På finsk- och svenskspråkigt håll har översättningar-
arna däremot en annan ton. Tolkningarna går i ett
mer utstuderat stråk och de språkliga bilderna ligger
enligt min mening närmare originalet. De finsk-
språkiga lyckas till och med att behålla rytm också
gällande känsla, vilket kräver stor skicklighet. Detta
kan bero på det mindre geografiska avståndet, men
säkerligen mer på att de svensk- och finskspråkiga
översättarna har haft stor sakkunskap om den sla-
viska historien. Givetvis finns det kunniga slavister
i den engelskspråkiga världen, men gällande över-
sättning av språkliga bilder är det svårt att uppnå
samma känsla som i originalen.

*Ajatustenne –
aivojenne pehmenneillä pieluksilla
rasvaisena lakeijana haaveksivaa
sydämeni riekaleilla verisillä
ärsytän, ja röyhkeästi sitä ivaan.*

(Vladimir Majakovski: *Valitut runot*, finsk tolkning av Arvo Turtiainen, 1984, Tammi. s. 9)

De allra bästa Majakovskijtolkningarna – för till stor del handlar översättning av dikt om tolkning – har en förståelse för den bakgrund, verklighet, historiska tid och språkliga bredd som dikterna manövrerar inom. Det språk som dikterna ska tolkas till kan också vara fattiga på den förståelsehorisont som Majakovskij verkar inom. Om man blundar in-

för detta och inte utökar gränserna för hemmaspråkets diktfaält blir tolkningarna givetvis platta. Trots de någorlunda trogna finsk- och svenskspråkiga översättningarna tyckte jag mig ändå inte nå fram till det som kändes riktigt. En sketen högstadiekurs i ryska räckte inte till och jag började studera ryska med idealet att kunna läsa Majakovskijs och Anna Achmatovas diktning i original. Valet att lära sig ryska höjde på den tiden en del ögonbryn i min omgivning. Till och med högt uppsatta akademiker har i fyllan frågat mig om jag är putinist. Frågan i sig visar att den ryska regimen lyckats indoktrinera många i väst, som om den skulle ha monopol på allt som sker på det ryska språket. Jag ser det som en motståndshandling att lära mig läsa dikter på ryska. Det är en motståndshandling att våga använda ryska i dag utanför de ramar som språket förknippas med. Det är ett sätt att avdemonisera delar av en nedbruten kultur. Det är ett sätt att belysa ett annat narrativ.

Kulan i hjärtat

På grund av min ångestfyllda läggning och romantiserande livshållning har författare som begått självmord automatiskt fallit mig i smaken. Majakovskij sköt sig alltså i hjärtat och dog som 36-åring i Moskva år 1930. Vilken ung poet med psykisk instabilitet skulle inte älska det, liksom.

Poeter och självmord har i litteraturforskning och i författares romantiserande essäer blivit en trop snarare än något privat. Handlingen att skjuta sig i hjärtat är onekligen symbolisk och perverst gottig att närläsa. I Majakovskijs fall blev självmordet mer än en privat handling, det har blivit högst mytomspunnet och teorierna kring de bakomliggande orsakerna är många. Vissa menar att han var den äkta revolutionspropagandisten som blev galen, andra menar att han inte kom överens med regimen, vissa spekulerar kring hjärtessorg över hans kärleksrelationer och andra menar att han romantiserade döden i för hög grad.

Självordsbrevet var daterat redan två dagar innan och i revolvern hade funnits bara en patron. Han spelade *Med livet som insats*, som titeln på Bengt Jangfeldts digra biografi förkunnar. Majakovskijs utökade krets har beskrivit självmordet som en symbolisk handling där kulan sköt sönder

den revolutionära dröm som allt mer började falna. Tragiskt och idealistiskt samtidigt, vilket mycket väl beskriver kärnan i Majakovskijs diktning. En kärna som fortsättningsvis vrids och vänds på i olika tolkningar.

Efter hans kroppsliga död kom det som fanklubben kallat Majakovskijs andra död. Stalins regim censurerade en stor del av hans postumt utgivna litteratur och propagandapapegojorna skapade bilden av honom som den stora proletärförfattaren. Vid Sovjetunionens fall mer än femtio år efter Majakovskijs fysiska död var folk indoktrinerade av skolornas bild av hans diktning och liv. En bild som inte helt överensstämde med hur han verkligen levde, och inte heller alltid med dikternas språkliga bilder. Många av hans kärleksdikter hade inte spridits i Sovjetunionen och narrativet kring honom som en äkta revolutionär stämde inte överens med hans stormiga förhållande till makten. Hans förhållande med Lili suddades ut helt och hans övriga kortare förhållanden med kvinnor nämndes inte överhuvudtaget. Den tredje döden blev att det post-sovjetiska folket tog avstånd från hans dikter, som ett resultat av censuren – ingen ville röra vid det dikterna satts att representera. Vilket kan förklara varför så många nutida ryskspråkiga tar så starkt avstånd från Majakovskij, medan diktläsare i väst fortfarande uppskattar honom. Majakovskij har för flera generationer i Norden varit en av de centrala rösterna, generationer som jag dock inte tillhör. Översättningarna i slutet av 70- och 80-talen hjälpte fram en återfödelse, och liksom för all god litteratur går intresset för Majakovskijs dikter i vågor. Förmodligen på grund av samtidens ideologiska slitningar sitter nu tjugoåringar och läser hans dikter högt på hemmafester idag (källa: min egen snäva erfarenhet).

Ett flertal poeter med en idealistiskt hållen ideologisk diktning har förespråkat självmordet som motstånd, inte bara i sin diktning utan också genom självskadehandlingar i det personliga livet. Finlandssvenska Larry Silván hade en liknande hållning till det ideologiska självmordet. Vår mer samtida Yahya Hassan var samhällskritisk och förde fram de problem han utsattes för som invandrare i Danmark med kriminell bakgrund, även han dog genom sitt självskadebeteende. Man kan se det som att poeter med ideologisk drivkraft går runt med ku-

lan i hjärtat, även de som når en gedigen ålder. Claes Andersson dog i åldersrelaterad sjukdom men levde ett färgglatt liv. Ett liv som var väl färgat av de beroenden han hade. Att lära mig ryska har således varit en av metoderna för att överleva den där personliga kulan. Skjut mig med Majakovskijs uppsvingande ord framom att anamma den neoliberalistiska högergång som äter upp all retorik idag.

Futuristernas idealism, specifikt Majakovskijs språkliga rikedom, sträcker sig utöver ett spektrum av desperationslik vilja till förändring. Samtidens spänningar gör att flertalet av oss går tillbaka till poeter som också levde i förtryckande tider. Istället för ett skott i hjärtat väljer jag däremot att lyfta fram narrativ som inte understöder det falska som vår samtid borde ”uppkäftigt håna i fräcka smädesånger”. Motstånd är inte alltid detsamma som ilska och våld, motstånd är också att välja lycka och diktläsning.

*Вашу мысль,
Мечтающую на размягченном мозгу,
Как Выжиревший лакей на засаленной
кушетке,
буду дразнить об окровавленный сердца
локут,
Досыта изъиздеваюсь, нахальный и едкий.*
(Облако в штанах (*Ett moln i byxor*), 1915)

ROSANNA FELLMAN

Vladimir Majakovskij: *Ett moln i byxor*, tolkning och efterord av Bengt Jangfeldt och Gunnar Harding, Bokomotiv 1979.

— *För full hals och andra dikter*, urval och tolkning av Ulf Bergström och Gunnar Harding, Wahlström & Widstrand 1970.

— *The bedbug and selected poetry*, tolkning av George Reavey, Weidenfeld & Nicolson 1955.

— *Vladimir Majakovski: Valitut runot*, finsk tolkning av Arvo Turtiainen, Tammi 1984.

Bengt Jangfeldt: *Med livet som insats: berättelsen om Vladimir Majakovskij och hans krets*, Wahlström & Widstrand 2007.

Faramerz Dabhoiwala: *The Origins of Sex: A History of the First Sexual Revolution*, Oxford University Press, 2012.

Umberto Eco: *How to Spot a Fascist*, översättning från italienska av Richard Dixon och Alastair Mc Ewen, Harvill Secker, 2020.